

КОМЕДІЙКА

ДІЙОВІ ОСОБИ

Хома Божий, заступник голови виконкому.

Технічний секретар.

Діловод.

Ямка, завідатель комгоспу.

Леп, агент комгоспу.

М а ї с а, Ямчина дружина.

Сосновський.

Каландаришвілі (він же Кириль Кирилько).

П т а ш и х а, крамарка. Піп А в и в а.

Три святителі печерські.

Хуна Штильштейн, орендар заїзду.

С а р а, Хунова жінка.

А б р а м, син.

Шурубалка, вчитель.

Міліціонер Серьожка.

Сторож на кладовищі.

Редактор газети.

Члени комісій, делегатки жінвідділу, жінки, кур'єр, учні.

ДІЯ ПЕРША

Відслоняється ширма. На кону широка трибуна — поміст, метрів з два заввишки, без бильців. Спереду і з боків східці.

1

Позад трибуни стінка з темним вікном. На стінці вгорі напис: "Готель-заїзд "Червона Зірка" — орендар Хуна Штильштейн". По східцях з правої руки на трибуну виходить Хуна Штильштейн з столом і двома стільцями. Ставить стола, стільці і злазить східцями ліворуч. За ним іде С а р а, пов'язана рушником, з складаним із ряднини ліжком, ставить і йде з трибуни. Услід йде син А б р а м, теж з ліжком і подушкою, ставить, лягає й спить.

2

Трошки згодом на трибуну виходять: Хуна, Кириль Кирилько і Сосновський.

Кириль (оглядає номер і крутить носом). А кращого нема?

Х у н а. Тепер кращого не треба... К и р и л ь. А це що за плями... Блощиці?.. Х у н а. Це кров ще із революції залилась... Сосновський. Ні вмивальника, ні електрики, ні гвіздка...

Хуна. Без буржуазних забобонів!..

Кириль. Так... А це хто?..

Хуна. Це так собі... Мій балван...

Кириль. Хто?

Хуна. Син називається...

Кириль. Хіба йому другого місця нема?

Х у н а. Ні другого й ніякого!.. Він же скінчив семилітню трудну школу, а хіба не знаєте, що ця школа одне лише місце дає: у батька на шиї?..

Сосновський (дивиться на годинника). А скільки за цей номерок?..

Х у н а. Не треба питати!.. Лягайте, спіть, танцюйте, що хочете робить, тільки за ціну не питайте... Сосновський. Скільки?

Хуна. Щоб мені так було легко казати, як вам слухати!.. Чотири карбованці. К и р и л ь. Що? Сосновський. За що?

Хуна. Хе... За те, що у нас є, слава богу, фінвідділ... Сосновський. Слухайте... Це... неможливо!.. Уважте!..

Хуна. Отак я говорю вже третій рік фінвідділові: слухайте!.. Уважте!..

К и р и л ь. Ходімо до другого готелю!..

Сосновський дивиться на годинника.

Хуна (одчиняє двері). Будь ласка!.. К и р и л ь. А де він? Далеко? Хуна. Далеко... його нема... Сосновський. Уважте!.. Ну, за три?.. Хуна. Просіть фінвідділа!

Сосновський. Справа безнадійна! На третю годину... Ніч і собаки... Зостаємось тут! К и р и л ь. Я тебе не розумію...

Сосновський (до Хуни). Тільки дайте хоч другу подушку...

Хуна. Знаєте, я вам краще води принесу... (Йде з трибуни ліворуч).

К и р и л ь. Ти з розумом? Чотири карбованці, коли у нас усіх грошей три карбованці.

Сосновський. Все. рівно, в перспективі бупр! Пора!.. Осінь заходить...

К и р и л ь. Я завтра напишу вірша, новелу, фейлетона. Тут, здається, видають газету і, певно, філія "Плугу" є... Можна буде підкувати публіку...

Сосновський. Залиш фантазії й легенди...

К и р и л ь. Переночуємо краще надворі? А завтра...

Сосновський. У нас немає завтра...

К и р и л ь. Об'явимось політкаторжниками... Ну... одружимося нарешті на тиждень, два... Тут, либонь, дівчат — хоч греблю гати...

Сосновський. Ночуватиму тут!..

К и р и л ь. А гроші?..

Сосновський. Втечу!

Кириль. А документи?

Сосновський. Старого всучу, агентського. Кириль. А я? У мене свій, останній!.. Сосновський. А ти як хочеш... Набридло!.. (Лягає).

З

Хуна з кухликом води: — Звідки приїхали?

Сосновський. Вам не однаково за чотири карбованці?.. Із Москви... Із Харкова... Хуна. Советські чи так собі? Сосновський. Так собі... Комільфо... Хуна. Документи можна? Сосновський. Будь ласка... (Дає). Кириль. Так кажете,— замучив фінвідділ? Хуна. Не згадуйте ік ночі.

Кириль. А взагалі, як тут у вас? Покращало життя? Хуна. Не питайте!.. Хіба це життя, як на тебе всі двадцять чотири години насідають?.. Кириль. Хто?

Хуна. Фінвідділ, школа, ще й на придачу українізація!

Кириль. А школа чого?

Хуна. Насідає!.. У мого брата четверо вчаться, п'ятого не приймають, і за це дванадцять карбованців. Сосновський. За рік?

Хуна. За місяць! А він без роботи! А бог вже шостого посилає!

Кириль. І платить?

Хуна. А ви думаєте, як?

Кириль. Як же він без роботи й платить?

Хуна. Крутиться так... біля зятя...

Сосновський. А зять?

Х у н а. А зять і собі крутиться. Отак удвох і крутяться... Ваш документ?

Кириль (зітхнувши). Нема!

Х у н а. Не шуткуйте... Тепер документів більше за людей, а ви кажете — нема...

Сосновський (вставши). Ось що... У мого товариша секретний документ! Розумієте?..

Х у н а. То й ховайте його собі на здоров'ячко, а мені дайте не секретного...

Сосновський й. Не можна, голубчику... Державна тайна... Він завтра покаже.

Хуна. Поки він мені покаже, то в міліції мені покажуть такого, що платитимеш і на чай, і на рай, і на мило, ще й дружині начраймила...

4

Повз трибуну проходить С а р а: — Хуно!.. Я помираю!.. Хуна. Подожди хвилинку, ну?..

С а р а. Я не можу... Я помираю, чуєш... Ой боже ж мій!.. К и р и л ь. Зуби?..

Хуна. Такої хвороби ще на світі не було... К и р и л ь. А що саме? Хуна. Сумнів! Сосновський. Що?

Хуна. От вона сидить, от вона собі лежить і раптом раз — сумнів в голові!.. Ввижається, що помирає... і от-такечки ходить, сумнівається й кричить...

С а р а. Хуно! Я ж помираю...

Хуна. Сар-ро... Не сумнівайся, кажу!..

С а р а. Хуно!..

Хуна. Сар-ро?.. (Біжить за нею).

Сосновський. Не даєш документа?

К и р и л ь. Кажу, у мене останній!

Сосновський. У тебе нерви, Кириль!..

Кириль. Годі! Набридло!.. (Лягає). Бупр — хай буде бупр!.. Осінь — хай осінь!

Сосновський. Не вередуй! Завтра одружимося! Поживемо тижнів зо два тихо, сімейно, а там... Нам треба відпочити, Кириль,, після Одеси...

5

Входить Хуна:

Хуна (розглядає документа). Скажіть мені, тутечки написано...
Сосновський (тривожно). Що? Хуна. Ви товариш Сосновський?
Сосновський. Так, а що?

Х у н а. І ви той товариш Сосновський, що у "Правді" сочиняєте?

Сосновський. М-м-м... Так!

Хуна. Саро, кинь свого сумнення! До нас товариш Со-оновський
приїхали!.. (Біжить).

Кириль. Ти з розумом? Ти справді в бупр хочеш.

Сосновський. А що ж я маю сказати, коли я Сосновський, і був за
агента в справі розповсюдження газети "Правда"?

Кириль. Та тебе ж, яко Сосновського, розшукують! Тисячу
карбованців передплати прогуляв!.. Ти здурів.

Сосновський. Мовчи. (Думає). Набігла ідейка... (Захоплено).
Блискавична ідейка! Розумієш... Кириль! Це ж геніальна ідейка!

К и р и л ь. Не така, як в Одесі?

Сосновський. Мене одного разу якийсь комуніст-редактор по морді
за Сосновського признав... ти розумієш?

6

Вбігає Хуна. Хуна (будить сина). Вставай, балван! Чуєш?

Син встає.

Хай на тебе хоч товариш Сосновський подивляться... Ну?!
Допіонерився? Доспартачився? Пішов геть... до мами!..

Син, взявши подушку, йде.

Бачили тепер?

Сосновський. Ось що!.. Ви розумієте тепер, що я... що ми... щоб до обіду ніхто, ані одна душа, крім вас, не знала, хто до вас приїхав!..

Хуна. Товаришу Сосновський, за кого ви нас маєте?..

Сосновський. Я гадав, що ви не знаєте Сосновського, себто мене!..

Хуна. Вас, товаришу Сосновський... Вас... Вас навіть наші коні читають!

Сосновський. Дайте документа! (Одбирає документа).

Хуна. Такий писатель! Такий сочинитель!.. Саро! Це таки да,— товариш Сосновський! (Біжить).

Сосновський (читає документа). Так! Ідейка! "Пред'явитель сего товариш Сосновський агент по рас-пространенію газети ЦК РКП і Московського Губкому РКП, журналу "Прожектор"... Мамуню моя, це ж божя провиденція!..

К и р и л ь. Що ти надумав?..

Сосновський. Завтра узнаєш!.. (Читає). "Пред'я-витель сего агент по распространена" викреслити, затерта і написати "ответственный сотрудник газеты ЦК РКП і Московського Губкому"... (Підскачавши).

Ленінова ідея!.. Мамуню рідная!.. Спасибі, що ти була Сосновська, а не яка-небудь Вербка, або Груша!..

7

Хуна з подушкою:

— Ой, товаришу Сосновський!.. Ви ото як сочинили Димовку, так у нас нарком перевернувся;

Сосновський. Будь ласка, товаришу хазяїне!.. Я благаю!.. Щоб ніхто!.. Розумієте?..

Хуна. Не сумнівайтеся собі!.. Хуна Штильштейн є перш за все Штильштейн, а тоді вже Хуна... Він як камінь!.. Мовчить!..

Сосновський. Подушка... Спасибі, товаришу Штильштейн!.. От якби ви ще...

Хуна. Слухаю...

Сосновський. Засмажте нам яєчні... З цибулею!..

Хуна. Саро!.. Яєчні товаришу Сосновському!.. (Йде). І вони люблять, щоб з цибулею...

К и р и л ь. Ти вплутаєшся!.. Тебе накриють!..

Сосновський. Ні!.. І ще раз — ні!.. Вже коли оцей тип визнав мене за Сосновського, то будь певен... З тріумфом можна йти до виконкому, до парткому... Ех, Ки-рилько!..

Кириль. Невже ти певен, що ніхто тут не бачив, не знає справжнього Сосновського...

Сосновський. А ти його бачив?.. Ти, я, що всякого агента розшуку знаємо, всю Україну виїздили. А знаєш... Ти будеш знаєш хто?

Кириль. Ну?

Сосновський. Член ЦК компартії Грузії...

Кириль. Ні... Коли на те пішло, то краще щоб Вірменського ЦК... Я хоч вірменських анекдотів знаю...

Сосновський. Геніально!..

Кириль. Стривай... А документи?..

Сосновський (натхненно). Я, Сосновський із "Правди", та щоб не показав тебе, якогось там вірменина, без документа... Дайош секретаря Вірменського ЦК — і покажу!.. І ніхто за документами не питає... Москва, брате!.. Гегемонія, Кирюшо!..

8

Хуна, Сара з яєчнею.

Хуна. Саро!.. Ось вони, товариш Сосновський...

С а р а. А чому ти не купив їхнього патрета? Луначар-ського купив і Леніна...

Хуна. Саро!.. Навіщо тобі патрет, коли сам товариш Сосновський вже у нас. (Готують на столі їжу).

Сосновський. Ну, товаришу Каландаришвілі!.. Тепер тобі таїтися нема чого... Сідай до яєчні!..

Хуна. А хто вони будуть?

Сосновський. Член Вірменського ЦК КП(б)У Каландаришвілі... Тільки нікому ні слова!.. Розумієте?

Хуна. Ні півслова!.. Саро!..

Сара. Ах, такий жаль, що я їх не знаю!..

Кириль. Ну, хазяйко, як твоє сомнєніє? (їдять яєчно).

Сара. Ой, просто не питайте!..

Хуна. Якби я був у тресті, хай навіть у Харкові, то вона б у мене не сумнівалась... Цей год на Кавказ, на той у Крим — і всю хворобу як злизало б...

Сара. Я вже говорила: Хуно, чи не пора і тобі до партії?

Сосновський. Не сумнівайтесь!.. Скоро й ви поїдете...

Хуна. Саро! Подивилася раз на товариша Сосновського? Назад!..

Сара йде.

Кушайте, кушайте, товаришу Сосновський!.. І довго ви в нас пробудете?

Сосновський. Ви краще розкажіть за себе, як ви?.. Кому хабаря давали?

Хуна (сміється). Зразу видно, що товариш Сосновський питає!

Сосновський. А справді? Кому? Скільки?

Хуна. Знаєте?.. Хоч ви і товариш Сосновський, і пишете дуже сочинительно, а за це я вам не скажу...

К и р и л ь. А пачему?

Сосновський: Невже й мені? Скажете, що я писав...

Хуна. А мені скажуть,-ідо я писав... І скільки треба на вашу голову, то все впаде мені на голову... Та й що тепер можна зробити без хабаря? Хіба вже незаконнороджене дитьо, та й те, як ще не народилось.

Грюкають у вікно. Хуна йде до вікна і вдивляється, Сосновський і Каландаришвілі хвилюються.

Ну? Хто там? Г о л о е и. Номері є?

Хуна. Номері пишуть, а місць нема!.. Не грюкайте, говорю!.. —Що? Делегати?.. Місць для вас нема і не буде!.. Спитайте у вашого фінвідділа!.. (Одходить).

Сосновський. Хто?

Хуна. Якісь делегати... Ой, товаришу Сосновський!.. І коли вже ваші делегати навчаться революції? Як/тільки запустиш, так і заплюють, так і захаркають увесь готель! Я вже говорив: хочете плювати — їдьте собі, будь ласка, до Харкова, до Москви і там грюкайте, плюйте і що хочете робіть!.. А готель вам не республіка!

Сосновський. Ну, товаришу Калаьгдаришвілі!.. Чого ще нам треба?.. Спатоньки?

Кириль, Перед цим трошки бамажки!..

Хуна (сміється). Ой, який же ви комичесдаий!.. (Виймає з кишені папір, мне й дає).

Сосновський (сміється). Ну, що ж? Почнемо з цього... нашу ревізію...

Кириль. Спасибі, хазяїне!.. А скажи — окремий маєш кабінет, чи комунальний?

Хуна (сміється). Зараз двері, через двір і там у кутку... Побачите — каганець світиться...

Кириль (мне папір). Нєт краще, як у нас на Кавказі!.. Вийдеш, сядеш за горою і сиди, скільки хочеш...

Йдуть. Стінка спускається і замість неї підводиться друга з двома вікнами, поміж ними Ленінів портрет. Угорі на стінці напис: "Окру-говий виконком на Золотопуповщині".

9

На трибуну виходять: заступник голови Хома Божий, секретар з текою, діловод з телефоном, позаду П т а ш и х а.

П т а ш и х а. Товаришу заступнику... Я вже до судді ходила і писала... Черга велика...

Божий. Хвилинку помовчіть, гражданко Пташихо!

Дзвонить телефон.

Діловод (весь час при телефоні, говорить неголосно або пошепки). Виконком слухає... Так!.. Гаразд!.. Божий. Ну?.. Де тепер вони?..

Діловод. Були у фінвідділі... Поїхали до редакції... Божий. А як у фінвідділі?

Діловод. Переказують, що... дуже задоволені... Божий, Так!.. (До Пташихи). Ну, так яка у вас до мене справа?

Пташиха. Будьте ласкаві!.. Ви ж у нас Совецька влада, і я за вас голосувала! За що ж моя доченька постраждала і отак публічно?

Божий (до діловода). Ви слухайте! Може, з редакції подзвонять, то щоб...

Д і л о в о д. Гаразд!.. Я слухаю...

Божий. Так яка, ви кажете, справа? Голосували?,

Пташиха. Ще ж вона у мене молоденька, первоцвіт, а слава про неї вже котиться й котиться...

Божий (до діловода). Подзвоніть тихенько до редакції!.. Немов так собі, випадково... ;

Діловод. Зараз!.. (Крутить телефона).

Божий. Тихше!.. Це ж вам не дзвіниця!..

Діловод. Дайте редакцію!.. Редакцію... Ре-дак-ці-ю... Редакцію!.. Воно й по-руському так — редакцію. ...Ер... е... де... а... ке (з натиском) Ке... Ка... Ку.:

Божий (підскакує, хапає телефона, гримає). Редакцію!.. (Одходить і сідає). І тут без мене не можете!..

Діловод. Редакція?..

Божий. Тихше!..

Діловод (до Божого). Редакція слухає...

Божий. Спитайте — там товариш Сосновський?

Діловод (пошепки в телефон). Товариш Сосновський у вас?.. Сосновський!.. Со-снoв-ський... Сосновський... (До Божого). Приїхали...

Божий. Як це вони почули?..

Діловод (втираюч лоба). У них телефон взагалі попсований. Завжди сичить, і вони звикли...

Божий. Прислухайтесь!.. (До Пташихи). Ви хто?.. Вам чого?..

Пташиха. Котиться і котиться... Вже родичі знають... За 120 верстов живуть... і написали листа, чи правда, пишуть, що Пріся ваша на театрах так покотилася?..

Божий. Не розумію!.. Кажіть по-людському!..

Секретар. Це та історія, товаришу заступник голови, знаєте? З комендантом театру, контрамарками, тощо...

Божий. Ага!.. Англійські претензії до Радянської влади? Це все, матусю, не доказано...

П т а ш и х а. Коли не вірите, я пришлю Прісю до вас... Самі побачите, що з нею зроблено і як вона плаче... (Плаче). Вже ж важкою ходить!..

Божий. Ніколи мені з вашою Прісею возитися!.. Ніколи!.. У Радянської влади справи трошки важчі за вашу Прісю...

П т а ш и х а. Добре!.. Пождіть же!.. (Хутко йде).

Божий. Сама ж винна!.. Знають!.. Не раз і не два самосильно у доповідях казав, що театр наш без ідеології, що там буржуазно-міщанські забубони!.. Так ні!.. Ходять... А тоді морочать голову Радянській владі... (До секретаря). Ну, давай, що там?..

Секретар. Проект обов'язкової постанови Собачан-ського райвику...

Божий (дивиться на годинника). Читай!..

Секретар (читає). Усім громадянам вмінюється на обов'язок з днем оголошення дійсної об'яви мати невпинний огляд біля своїх собак, аби вони не попали під дію обов'язкової постанови райвику. Задля цього кожний свідомий громадянин винен своїй собаці...

Божий. Виразніше!..

Секретар. Винен своїй собаці одягти нашійника і до нього причепити жерсть. Всі собаки без вищезгаданого будуть знищуватися, після чого ніякі скарги прийматися од їх не будуть...

Божий. Можна затвердити!.. Отам тільки замість з днем оголошення напишіть — позаяк з днем оголошення... Ще й досі як слід не українізувалися... Далі...

Секретар. Запитання Чухальської сільради... До цього розписка: Я, громадянка Пистимія Окопна, продаю свого чоловіка Кирийдона за пляшку горілки Марфі Озерній. Були за свідків... Всіх п'ятеро... я розписуюсь — Пистимія Окопна.

Божий. Ну?

Секретар (читає). Чухальська сільрада просить повідомити, чи може таке бути?

Божий (іронічно). Хм... І сама не вірить? (Добродушно). Показати Сосновському, га?..

Секретар. А справді, товаришу заступнику!.. Живота порве!..

Божий. Живота-то порве, та тільки не собі, а нам... Зараз на всі газети завикують: куди женвідділ дивився? Що діється під носом виконкому?.. Либонь, не знають, що під носом, як узагалі під всяким носом, як коли, то не чисто буває... Мануфактури не вистачає на хустки!.. От що головне!.. База!.. Проклята база!.. А звідси й ідеологія така, що продають чоловіків...

Секретар. Яку ж резолюцію написати?

Б о ж и й. До райвику!.. За приналежністю... Пиши!.. Куди дивиться райвик, що сільрада поза ним отакі запитання до окрвиконкому пре?

Вбігає друкарка: — Товариш Сосновський вертаються!..

Рух.

Божий. Ну, чого? Чого ото закрутилися? Що це вам губернатор, старий режим, що підскочили на три аршини заввишки? (До секретаря). Далі!

Секретар (читає). Одкинута конгресом резолюція прудонистів, прибічників Прудона, ідеолога дрібної буржуазії, стояла на протилежній крапці зору...

Б о ж и й. Це що?

Секретар. Тези жіночого дня на село...

11

Входять Сосновський, Каландаришвілі, редактор газети. Секретар і друкарка немов прикипіли, діловод остовпів, тримаючи телефон біля вуха.

Божий (до секретаря). Ці тези треба ще раз погодити з агітпропом!

Сосновський. А!.. Тези?.. Резолюції?.. Пропозиції?.. Зразу відчуваєш, що заходиш у казанок, де все кипить, шумить, гримить... Куємо, товаришу?.. Виливаємо?.. Сідайте, товариші!.. (До редактора). Товаришу редакторе!.. Прошу!..

Божий. Так собі, товаришу Сосновський, потихеньку... От у вас, мабуть, у Кремлі?..

Каландаришвілі. У них у Кремлі, у вас на степах, у нас на горах ади-наково: тези... резолюції... пропозиції...

Секретар показує знак; друкарка і він навшпиньках виходять. Далі, під час розмови, секретар вертається і тихенько тягне остовпілого діловода.

Сосновський. Приємно!.. Я з великим задоволенням дивився, як працює ваш фінвідділ... (До Каландаришвілі). Знаєш... Богдасар'янсе!.. У вас на Кавказі не так налагоджено податкового преса!.. Тут, розумієш, немов машина!.. Молотить!.. Пресує!.. Ідеально!..

Каландаришвілі. Ади-наково, Сосновський, молотить!.. А ти напиши! Похвали, хоч раз, а то заліз у Кремль і лаєш нашого брата...

Сосновський (вписує щось собі у нотатку). Так!.. Треба записати!.. (До Божого). Ви голова?

Божий. Заступник голови, товаришу Сосновський...

Сосновський. Ах, так?.. Пора!.. Пора... Видвигати вас!.. З робітників?

Божий. Ні... із селян-незаможників... Тутешній...

Каландаришвілі. Пиши, Сосновський... за незаможників...

Сосновський пише.

Божий (до редактора нишком). Ну, як? Редактор. Похвалив за газету!.. Я просив субсидії... Божий. Субсидії?

Редактор. Сказав, що ми українізувалися, що газета без грошей... Божий. Ну?..

Редактор. Вишлють!.. Узяв гроші, сімдесят карбованців, що зібрали на самолёт імені "Правди"... Сам одвезе до Москви!

Каландаришвілі (жартівливо). Не треба секретів!.. Не треба шипом говорити!..

Сосновський (до Божого). Як вас на прізвище, товаришу?

Божий. Товариш Божий!

Сосновський. Як?..

Божий. Хома Божий!..

Сосновський. Ну й прізвища у вас на Вкраїні!.. (Пише).

Каландаришвілі (до Божого). А ти зміни!.. Я тобі раджу!..: Хома — це добре!.. І в час на Кавказі є Хоми... Божий — погано... Краще, душа моя, назовися — Хома Радянський... Ну, Хома, Український...

Сосновський. До речі... як у вас... українізація?

Божий. Було поганенько, та ми обговорили на президії й постановили собі зап'яту, аби знищити і поліпшити становище...

Сосновський (встає). А голова на пленумі? . Божий. Так!.. І секретар парткому теж... Зостались одні заступники...

Сосновський. Слухай, Каландаришвілі! Може, встигнемо?

Каландаришвілі. Куди?

Сосновський. У Харків на пленум!.. Я оце згадав... Мене Петровський просив особисто і Каганович... (Дивиться на годинника). Скільки верстов до станції?

Божий. Сімнадцять і три чверті...

Сосновський. Поїзд о другій... Навряд... От що, товаришу Божий!.. Можна вашим автомобілем?

Божий. Будь ласка!.. Автомобіль у нас тільки для державних потреб! (До редактора). Біжи скажи!

Редактор іде.

Сосновський. Товаришу Богдасар... чи той... Каландаришвілі!.. їдьмо!..

Каландаришвілі. Як на пленум, то мерщій...

Божий. Побудьте в нас, товаришу Сосновський!.. Знаєте, рідко коли перепаде робітник із центру... Чи так ми тут працюємо, чи ні?..

Сосновський. Не можна!.. Я згадав... Петровський, знаєте... Як не як, а голова, староста український...

Каландаришвілі. Треба, Сосновський, треба!.. Нехороше так, щоб поминути і не заїхати... Нечемно!.. Все ж таки Україна...

Сосновський (тисне руку Божому). Спасибі!.. Прекрасно!.. Ідеально!..

Божий ДЗВОНИТЬ.

Вбігає Секретар. Божий. Автомобіль? Секретар. Ждуть!..

13

Входить П т а ш и х а:

— Товариші члени із центру!.. Будьте ласкаві!.. За що моя Пріся, доченька?.. Комендант театру завів у свою ложу і тамечки зламав честь...

Сосновський. Яку честь?.. За що?

Каландаришвілі. Який комендант?

П т а ш и х а. Комендант... комсомол... за контрамарку... Вона як рибка на ту контрамарку й попалась...

Каландаришвілі. Невже в театрі?

П т а ш и х а. Саме представляли, і ніч на стенах була, її музика грала, і не чути було... А він ще надів їй шапку на ногу...

Каландаришвілі. Шапку на ногу? Як це? Не розумію...

П т а ш и х а. Висунув ногу з ложі і надів, буцім-то він сидить...

Сосновський (дивиться на годинника). Добре!.. Гаразд! Ми його!..

Пташиха. Нічого не робіть, хай тільки жениться...

Сосновський. Ми зараз повернемося і заставимо... Пождіть!..

Секретар витискує Пташиху.

Божий. Ідеологія нашого театру взагалі і в цій справі зокрема... Жодної честі, товаришу Сосновський... Дівка — аж вітер гуде!.. Двадцять сім років!..

Сосновський (сміється). Ага!.. Зрозумів!..

Божий. Фальшиві претензії... Хоча ми боремось... Не так давно один розвівся, то я його викликав і по-більшо-вицькому: зійдись, кажу, не доводь до гріха виконком!..

Сосновський. Ну?

Божий. Зійшлися й живуть... На чай до себе кликали.

Сосновський. Геніально! Оригінально!.. (До Каландаришвілі). Чуєш?

Каландаришвілі. Напиши, Сосновський!..

Сосновський. Люблю вашу більшовицьку натуру!.. Ну!.. (Тисне Божому руку). Ага!.. Трохи не забув... Кажуть, у вас тут поховано Хулію Хуреніто?

Божий. Це... це... хто?..

Сосновський. Хіба не знаєте? Еренбургів герой!.. Учитель!..

Божий. Ага!.. Так!.. Здається, поховано... Так... так... Ми ще на президії це питання обговорювали, гадали пам'ятника невеличкого поставити...

Каландаришвілі, закрившись хусткою, одвернувся і трясеться.

Сосновський. Не плач, Каландаришвілі!.. Оце неприємно, що не поставили!..

Божий. Загальне обов'язкове навчання, товаришу Сосновський!..
Напруженість бюджету!

Сосновський. Ну, що там!.. Знайти могилу, уквітчати квіточками,
піском посипати... Це ж полушка грошей!..

Каландаришвілі стогне й вибігає, закрившись хусткою.

Сосновський. Погано!.. Все ж таки герой і... таке інше... (Хутко йде.
Пауза).

Божий (втирає піт з лоба). Все йшло благополучно і... зачепилося...
Тепер напише... (Підходить до телефону і дзвонить). Комгосп!.. Ямка, ти?
Слухай... Де у нас поховано... (Кричить). Де могила Ху... (Пригадує, до
секретаря). Як учителя на прізвище? Ху?... (У телефон). Підожди!..

Секретар напружено пригадує.

Божий. Ну? Який же з тебе технічний секретар?..

Секретар. Хулій... Ху... Хурина!..

Божий (у телефон). Де у вас поховано вчителя Хулія Хурину? Як не
знаєш? Ти ж комгосп! У Тебе кладовища!.. І тебе і весь комгосп твій в оту
могілу... Оперетку і всякі забубони субсидуєте, на квітники і вс!#кі
вензеля гроші сиплете, а як... Слухай!.. (Нервово). А як екстрений пожар
— трансбої ламаються!.. А як єрунду їаку, щоб знати могилу Хулія
Хурини, щб, мабуть, у вас під носом лежить — не знаєте? Мовчи!.. Що
скажуть за нас у центрі? Хулія Хурини не знаємо?

— Товаришу заступнику!.. Мене од начальника послано... Приїхав товариш Сосновський і товариш Каранда-шов... із центру!..

Божий. Як?.. Вони повернулися?

Міліціонер. А... хіба вони... вже поїхал"?

Божий. Перекіажи начальникові, що товариш Сосновський уже поїхав... Нарочито не попереджав! Думав— чи не гавкне хоч міліція... А якби нё Сосновський, а який-небудь провокатор, шахрай, надьотчик?.. Товариші!.. Так не можна працювати... (На весь голос). Запрягти коней!. Зараз!..

Переляк і рух.

Ширма

ДІЯ ДРУГА

Одслоняється ширма. Позад трибуни стінка з двома вікнами. Дзиґарі. Вгорі напис: "КОМГОСП". На трибуні комісія. Л е п і два члени. Збоку, зарившись у книгах, сидить архівник. Третій член ходить поперед трибуни. Він у глибокій задумі, спиняється і знов ходить.

І

Леп. Товариші!.. Вже на другу годину... Скоро вийде строк... (До другого члена). Ваше слово!..

Перший член. У нас на підприємстві такі справи за хвилину розв'язували... От як помер був мірошник...

Другий член (поважно). Товаришу!.. Ситуація, що склалася була у вас після смерті*мірошника, і ситуація, що впала на голову Комгоспу, себто могила Хулія Ху-рини, форми й методи вшанування його пам'яті в загальноміському масштабі...

Третій член (хутко сходить на трибуну). Пригадав!.. Це, мабуть, той учитель, що був на слобідці... Апу-лій Хохуля...

Леп. Він вмер?

Третій член. Дозвольте... (Пригадує). Здається, ні... Але його скоротили...

Леп. Могилу треба!.. Могилу!.. Йосипе Івановичу!.. Ради бога... Ви ж наш тубілець... Могилу вчителя Хулія Хурини!..

Третій член іде з трибуни і знов ходить.

Другий член. Так я кажу — не плутайте, будь ласка, двох ситуацій...

Перший член. А я думаю, що однаково... Могила вчителева і могила мірошника...

Другий член. Трошки не однакові... Могила Хулія Хурини принципово відрізняється од могили, припустімо... ну, хоча б вашого виробництва, млина, чи той... мірошника... Тут і підхід мусить бути другий, більшого масштабу... Крім того, ми не так собі комісія, де тільки вчаться обговорювати справи, ми планова підкомісія Комгоспу, і всяка наша постанова мусить бути... мусить бути... як це слово по-українському... соізмєрима... співсоізмєряна з городським бюджетом — це раз, і конкретно відбити пам'ятку Хулія Хурини на терені міського життя... "

Леп (роздратовано). Чому тільки міського, а за село ви забуваєте?..

Другий член. За яке село?.. Вибачте!..

Л е п. А слобідка наша хіба не село? А лозунг, що лицем до села, ви забули? А ви вже забули, як на виборах на слобідці що сталося на ґрунті доповіді про антисанітарний стан міста, га?.. Забули, що коли другого дня зчулися, то вийшло, що в новому складі сільради опинилися аж три куркулі?..

Перший член. Я маю конкретну пропозицію!..

Л е п. Хіба ви не знаєте, який тепер процес розшарування, зрозуміліше сказати, диференції відбувається хоч би у нас на слобідці, що вже куркулі вирвали бідняка з-під враження середняка?

Перший член (стукотить). Маю конкретну пропозицію!..

Третій член. Згадав!.. (Біжить на трибуну). Хухоль!.. Хухоль Григорій Максимович!.. Вмер! Л е п. Учитель?

Третій член. Дозвольте... (Пригадує). Він був року 1896-го за реєстратора у казначействі... Л е п. Могилу вчителя дайте!..

Третій член. Дозвольте.;. Потім його вигнали за п'янство, і він, я пам'ятаю, учив своїх власних дітей!..

Другий член. Перш за все він не Хухоль, а Кухоль... Гурій Максимович Кухоль...

Третій член. Дозвольте!..

Другий ч л е н. І він не вмер, а замерз... і дітей він учив не грамоти, а голубів ганяти...

Л е п. То який же він герой?

Третій член іде з трибуни і знов ходить.

2

Входить Ямка:

— Знайшли?

Л е п. Щодо вшанування пам'яті, то форм і відповідних методів знайдено...

Ямка. Хто і коли вмер — знайшли?

Л е п. Вибачте, товаришу Ямко... Ще всіх списків не переглянуто.

Ямка. Скільки часу витрачено!.. Скільки часу... (Бере телефон і дзвонить.) Наросвіту!..

Третій член (спинившись, безтямно шепотить). Хулій... Хулій... Хуліла... Хуліра... Хуліус...

Ямка. Наросвіта?..

Всі підводяться і слухають. Тиша. Знайшли? Нема? (Кидає трубку). Нема!.. (Сідає). Всі беруться за діло.

Другий член. Наросвіта хіба скаже?.. Наросвіта не тільки вчителів, а й своїх бюджетних одиниць усіх не знає. Того року забули в бюджет вписати дитячий будинок. То він і зостався поза бюджетом на весь рік...

Ямка. Треба шукати!.. Сосновський!.. Сосновський!.. Всі газети завиють: могила героя працівника!.. Занехаяли!.. Корови пасуться! Так і напише: корови знають Хулія Хурина, а Комгосп... Шукайте!.. Згадуйте!..

Третій член (морщить лоба). Хулій... Хохулій... Хохуля... (Ходить).

Ямка (дзвонить). Дайте загс.

Л е п. Даремно й питати, товаришу Ямко... Був я там... Всю ніч шукали — і хоч би натяк, тінь яка...

Ямка. Загс?.. Ну, як... Може, знайшли? Що? (Кидає трубку). Завзагса арештовано...

Всі скакують і тихо сідають. Пауза.

Третій член (задихнувшись). Хеліхоля... Хухоль... (Швидко ходить).
Перший член. Товаришу Ямко!.. Товаришу!.. Ямка. Ну?..

Перший член. Я не спец і не хочу на спеца... Як я молов у млині і мене видвигнуто було до вас, то, будь ласка... посуньте мене назад на підприємство...

Ямка. Сідайте краще та пошукайте в списках город-ської управи за 1913-й рік...

Перший член. Посуньте мене назад!..

Я м к а. Не я вас видвигав!.. Ідіть до парткому...

Перший член. Спасибі!.. (Йде).

Я м к а. То ви куди?

Перший член. До парткому!

Ямка. Ви здуріли?

Перший член. Ще не здурів, та можу здуріти. (Йде).

Пауза.

Ямка. Заверніть його!.. Заверніть!.. (Біжить за ним).

Дзвонить телефон.

(Разом з Лепом кидаючись до телефону). Не заважайте!.. Я сам!.. (Слухає). Алло!.. Комгосп... Музей революції?.. Слухаю!

Всі встають.

У списках нема?.. Так!.. Ага... (Кладе трубку). У списках нема, але може бути, що його розстріляно... (Думає). Це так... Це могло бути...

Другий член. Чи не треба було б розшукати ще списків Комдопголу, АРИ і взагалі списки голодних.

Ямка. Навіщо?

Другий член. Я певен на тому, що вчитель Хури-на помер з голоду... Я оце згадав, як одного вечора перед різдвом...

З

Входить к у р 'є р: — Котрий з вас товариш Ямка? Ямка. Я... А що?

Кур'єр. Вам секретний пакет! Од ДПУ. Ямка. Давайте! Кур'єр.
Розпишіться...

Ямка. Перо мені!.. Олівця!.. (Йому дають перо, пише в книзі).

Кур'єр іде.

(Читає тихо, потім голосно й сумно). ДПУ повідомляє, що в списках окремого обліку, а також у списках осіб, причасних до контрреволюції і шпигунства, учителя Хулія Хурини нема...

Пауза.

Л е п. Тепер треба шукати... Коли його в списках контрреволюції нема, то він мусив десь за героя бути!.. Треба шукати!..

Другий член. Воно так, та трошки дивно мені... Герой — і ніхто його не знає...

Л е п. Нема з чого дивуватися... З героями взагалі так виходить. Поки живий — ніхто йому нічого, і він мовчить... А помер — починається геройство... А я скажу: коли ти герой — то скажи ще за життя, що ти герой, щоб знати, де тебе закопати... Так ні!.. На зло тобі мовчить!.. І вмираючи мовчить!.. А тоді вже починає крутити справу, щоб тебе крутило...

Ямка (отямившись). Чого ж ви поставали? Теж герої!.. Шукайте!.. Пригадуйте!..

4

Входить М а ї с а з кошиком:

— Аж ось де знайшла!.. Шляєшся! Вже дома не ночуєш?

Ямка. Маїсо!..

Ма ї с а. В оперетках спиш?

Ямка. Маїсо!.. Ти бачиш?..

Маїса. Бачу!.. Знаю!.. Мене заставив Маркса вивчати, щоб тільки запаморочити голову, а сам з букетами... Засідаєш?..

Л е п. Товаришко Маїсо!..

Маїса. Не заступайтесь!.. Знаю й вас! У карти гуляєте?..

Ямка (несамовито). Мелашко!.. Маїсо!.. Ти...

Маїс а. То знай же, експлуататоре!.. Я знайду дорогу!.. Я тебе нагодую сьогодні!.. (Кидає кошика). Побачиш ти мене тепер або в домовині, або... у контрольній комісії... я тобі покажу букетів і артисток!.. (Йде).

Ямка (піднімає кошика). Маїсо!..

Дзвонить телефон.

(З кошиком біжить до телефону). Я!.. Ні!.. (Безсило сідає, потім встає). Ну, що ж, товариші!.. Товариш Божий наказує... нам усім негайно прийти до виконкому...

Рух і тиша.

Третій член (немов одганяє мух і шепотить). Ху... ха... хо... ля... ху...

Лей (зірвавшись). Попросіть!.. Перекажіть йому!.. 18-го року я закопані серветки, посуд, меблі дошукував... Через ^годину я або могилу, або сам у могилу... (Біжить).

Рух. Позад трибуни нова стінка з малесеньким віконцем, старими корогвами, купіллю. Вгорі написи: "Церковна сторожка", "Хто бог велій яко бог наш".

5

На трибуну виходять піп А в и в а й жінки. А в и в а (пропускає жінок по одній). Тільки ізбраним!.. Тільки вірним!.. Двері!.. Двері, громадянки!.. (Зачиняє й запирає двері). Премудростію воньмем... Єлиці вірнії паки й паки господу помолимось...

Жінки хрестяться.

Третя (до другої). А де ж вони?

Друга. Тамечки... У спочивальні...

Третя. Невже таки справді... печерські угодники?..

А в и в а. Сестри бога живого, а найпаче ті, хто сьогодні прийшов! Тайна сія велика єсть!.. Боронь боже хто з вас необережно поверне язика!.. Крім немилосердної кари божої і всіх святих і рівноапостольних отець наших, ви в першу чергу, і я, пастир ваш, і три святителі печерські, із коїх один глухонімиий провидець, усі опинимося в ДПУ... Цілуйте хреста й присягайтеся животворящим...

Перша. Я вже присягалася, батюшко.

А в и в а. Не забороняється вдруге... Тепер-бо, за наших времен, лукавий так і нишпорить, найпаче на базарі...

Перша. Присягаюся ще раз... (Цілує хреста). Животворящим!..

Жінки підходять і цілують хреста.

Перша (шепотить у вухо). Можна їй, батюшко?

Авива. Ні!.. Вона не заслужила!.. Розбовкає... І взагалі вклоняється комуністам... Ні!..

Перша. Отче Авиво! Батюшко!.. Допустіть...

Авива. Ні... Увесь базар знатиме...

Перша. Вона тут в огradі!..

Авива. Як?.. Ти їй сказала за трьох святителів?

Перша. Ні!.. їй-бо, ні!.. Хай ось усі вони скажуть, чи сказала я їй хоч одне слово...

Всі (гуртом). Ні, батюшко, ні!.. Не говорила... Сама вона довідалась.

Перша. Сім карбованців принесла на печерську дзвіницю...

А в и в а (подумавши, хмуро і нервово). Покличте!..

Всі жінки кидаються до дверей, але ще не одчинили, як Пташиха вдирається в сторожку.

Пташиха:

— Не гнівайтесь, батюшко!.. Допустіть!.. А в и в а. Хто тобі сказав це?..

Пташиха. Скарай мене пречиста, перша й друга, як хто сказав!.. Сон такий приснився!..

Авива (зачиняє двері). Слухай, Пташихо!.. Воронь боже, хоч слово кому, найпаче на базарі!..

Пташиха. Батюшко!.. Та щоб я отут не встояла і провалилась крізь землю навіки!..

Авива. Май на увазі!.. Міліція ще не знає, що ти самогоном торгуєш, а три святителі печерські, один же з них глухонімиий провидець, уже знають... (Суворо). Присягайся... Животворящим...

Пташиха (стає навколішки). Присягаюся!.. Щоб мене оцим (цілує) животворящим било й не переставало, як я!.. (Цілує).

Авива (йде з трибуни ліворуч). Наготуйтеся!.. Бдіте!..

Пауза. Жінки хрестяться й стають на трибуні і східцях.

Третя (до Пташихи). І ото тобі справді снилося?

Пташиха. Аж тричі!.. Немов якась діва прийшла і з нею вони, три святителі печерські... І немов туман такий, на всю мою хату, на всю Расею туман...

Третя. Господи!.. Воно таки й справді, як туман тепер!.. То хоч билися, воювалися, а тепер...

Урочисто входять: Авива, за ним три святителі печерські, один з них глухонімиий провидець.

А в и в а. Се грядуть три святителі печерські, із них же один глухонімиий провидець... (До святителів). Святителі печерські!.. Заступники й оборонці!.. Благословіте народ!.. Пташиха перша, за нею всі падають навколішки.

1-й святитель. Жони мироносиці!.. Сказав господь: загинеш, згинеш, Україно, не стане й сліду на землі... Чи не так воно сталося?.. Що бачимо ми? Червоний антихрист блює на нашу Україну скаженою піною... Стліває віра й правда, сумно шумлять і стогнуть святії навіть верби, звівши свої попалені віти до небес... Стогне соборна Україна, як старчиха, бо обідрана стоїть уночі... Жони мироносиці!.. Комунисти і жиди пограбували й запоганили мощі наші... Та бог наш Ісус Христос і пресвята його діва Марія непорочна сказали нам: восстаньте убо, три святителі наші, і грядіте!.. І ходіте між вірних наших, аж дондеже печерська дзвіниця не виросте до небес... Тоді лише зйду з неба на дзвіницю і янголи мої... Тоді лише визволю соборну землю українську од усіх нечестивих, од кацапів і жидів...

2-й святитель. Молітеся!.. Жертвуйте!.. Від кожної молитви, від кожної трудящої копійки печерська дзвіниця виростатиме на вершок, на лікоть...

Глухонімиий провидець бентежиться, мугикає і показує перстом на

Пташиху.

Перший. Що, брате-провидцю, що побачив ти? Поведай нам!..

Провидець уперто показує на Пташиху і щось просить. Рух, стогін, сльози, моління.

Другий (подає провидцеві дошку й писалко). На, брате-провидцю, напиши!..

Провидець пише. 1-й і 2-й святителі мовчки читають. Тиша.

Перший (бере дошку, хреститься, цілує й читає). Пророцтво!.. Оця раба вклонялася комуністам. За це бог її покарав і послав Совєцьку власть згвалтувати дочку її на стогнах театральних...

П т а ш и х а. Вірю!.. Аж тепер вірю!..

Грюкають у двері. Рух. Переляк.

8

Вбігає Л е п:

— Я агент Комгоспу!.. Зараз мені... (Дивиться). Це що ж за жіночі збори?.. Авива. Це жінщини!.. Релігійна громада...

Л е й. Ага!.. Напуваєте опіумом релігії?.. Запираєтесь?.. Хай зараз порозходяться!.. Ну?..)!Г

А в и в а (до жінок). Вийдіть!.. Вийдіть, гражданки!..

Жінки виходять.

Лёп (показує на трьох святителів). А це хто?<Хоч би посоромились! Під носом волосся сиве, а в голові живчики кохання?.. Хай вийдуть!..

А в и в а. Товаришу!.. Це посланці од автокефальної церкви нашої.
Прийшли, щоб на Тихонівську...

Лёп. Ну, добре!.. Другим разом!.. Зараз мені пошукайте; згадайте, що
хочете робить... Коли помер і де поховано вчителя Хулія Хурину?..

А в и в а. Ми реєстрації не робимо... .

Л е п. Товариш батюшко!.. Киньте балачки!.. Знаю!.. Будь ласка, Хулія
Хурину!.. Де ваші книги, записи!.. (Біжить і приносить папери, за ним
бігає Авива). Отців: Поможіть!.. Шукайте!.. (Тиче трьом святителям
папери).

9

Глухонімий (басом):

— Що ж, братія?.. Поможемо!.. Обряцемо!.. "

П е р ш и й. Як на ім'я усопшого?

Л е п. Хулій... Апулій... Щось подібне...

А в и в а. А на прізвище?..

Л е п. Хурина!.. Та це не важить!.. Шукайте Хулія, щоб був учитель!..

Другий. А якого року померли товариш Хулій? Л е п. Не знаю!..
Шукайте!..

Лед, Авива й три святителі перегортають папери і шукають.

Глухонімий (вчитує басом). Младенець Іоанн Клямка... Отроковиця Катерина Коцюба...

Перший (разом). Отрок Тарасій... Младенець Гера-сій... Пистимія... Устимія.

Крадькома входять Пташиха, за нею поодинці жінки.

Авива. Будь ласка, товариші!.. Зайдіть у цю кімнату... (Веде Лепа і трьох святителів, свариться на жінок, вони йдуть за ними).

Позад трибуни нова стінка: хрести, пам'ятники. Вгорі напис: "Земля єси і в землю отидеші". Оддаєки чути барабан і дитячі вигуки:

"ать-два..."

10

Вбігає Леп:

— Гей, хто тут живий?.. Товаришу стороже!.. Чуєш?.. (Грюкотить кулаком).

11

Виходить сторож:

— Ану, розбий вікно!.. Розбий!.. Голову розіб'ю... Л е п. Я од Комгоспу.

Сторож. Од кого?.. Л е п. Од Комгоспу!.. С т о р о ж. Це ж хто такий?..

Л е п. Я од комунального господарства!.. Не знаєш, що таке комунальне господарство?

Сторож. Либонь, щось совєцьке?

Леп. Авжеж, совєцьке!.. Комгосп виконкому!..

Сторож. Слава богу! Таки діждався живої власті, а то кого не принесуть із совєцьких, а він і мертвий... і мертвий... Здрастуйте!

Леп. Здрастуй!.. Мертвяки у тебе цілі! Не повтікали?

Сторож. І не повтікають!.. Податку їм не платити й реєстрації не брати, у черзі не стояти,.. Чого: ще їм? Одного знай— лежи...

Леп. Дерево й мармур, мабуть-, увесь викрадено?

Сторож. А чому й ні?.. З мертвого й шкуру здирай— мовчить... Тут і поліція стара і міліція поховані, а мовчать... і

Леп. А ти?.. Ти ж за що утримання одержуєш?

Сторож. Яке утримене?.. •

Леп. Гроші!.. Заробіток!..

Сторож. Оце справді утри мене, бо плачу...

Підходить Пташиха, за нею жінки.

Та якби не кавуни, що цього року вродили на кладовищі, то тільки б ви мене, товаришу, й бачили отут... Бачив я коли гроші?.. Бачив?

Леп. Ну, годі!.. Заплатимо:.. Мені треба одну могилу...

Сторож. Для пролетаріату чи для буржуазії?

Леп. Та ні!.. Могилу треба одшукати... Могилу героя... Учителя Хулія Хурини...

Сторож. Такого щось не чув... Може?..

Леп. Ви давно тут служите?

Сторож. Після Портартуру почав... Як ви сказали? Хулило?..

Леп. Ходімо та одшукаймо!.. Треба знайти і реставрувати! Розумієте?.. Сьогодні... (Пішли),

12

Пташиха:

— Чули? Арештувати!.. Жінки. Що? Невже? Як він сказав? Пташиха. Шукає, щоб арештувати тіло... Ж і н к и. Тіло?.. Чиє?

Пташиха. Благочестивого вчителя тіло!.. Друга. Так ось чого він прибігав у сторожку!.. Пташиха. Ану, піди котра за ними!.. Підглянь непомітно...

Перша. Піди вже ти, Насте, а ми з тобою...

Пташиха. Він мене впізнає!.. Це ж Леп із управи! Піди ти, Мартуню! До речі, тут і твій чоловік похований... Так ти немов до чоловіка... Прийди і сядь... на чоловіка і плач, а сама назирцем, назирцем...

Перша жінка побігла.

Д р у г а. Господи!.. Одного благочестивого вчителя послав нам, та й того...

Пташиха. Чула моя душенька, ще як у сторожці були... Га?..
Арештувати святе тіло? Ні, сестриці!.. Треба щось робити!.. Треба
рятувати леригію... Годі мовчати!.. Отак вони нам усіх дочок, всю нашу
леригію погвал-тують...

Дитячі вигуки: "ать-два". Барабан. 13

Входять: учитель Шурубалка і гурт дітей з прапором, дехто у
червоних самов'язках.

Пташиха. О!.. Шурубалка вже тут!.. Оцього не арештують...

Шурубалка. Отут, товариші діти, станемо... Отут... Ставайте!..
Ставайте отут!.. (Командує). Рота... Стой!.. (Витираючи лоба і
спотикаючись, іде до жінок). Чи не знаєте? Розшукали?

Пташиха. А як розшукали, то що?

Жінки підходять до вчителя.

Шурубалка (витираючи лоба). Ху... Боявся, щоб не спізнитися... На
третій лекції прибігли з комсомолу і повідомили... (Радісно до дітей). Ми
перші прийшли!..

П т а ш и х а. І чого б ото я дітей водила по кладовищах?..

Друга. Аякже!.. Треба ж чоботи бити... Хай батьки справляють...

Третя. І так не настачишся... І за книжки плати, і на ремонт давай, і
на патрети неси...

П т а ш и х а. Хоч би вчили до пуття... А то ж хі-ха-ха та ать-два-три...
Та й ще проти леригії навчають, щоб вас самих отак вчило й не
переставало, як ви вчите!..

Шурубалка. Забудьте, товаришки, за стару школу... Ми, вчителі, ще
більш за вас лаяли нову, а проте...

Учень. Можна оправиться, Іване Мартиновичу?

Шурубалка. Можна... (До жінок). Ми думали, хиталися...

2-й учень. Товариш Шурубалка!.. Можна?.. Шурубалка. Можна...
Можна... 3-й і ще. А мені? А нам можна?.. Шурубалка. Можна! Тільки не
всі разом... Індивідуально! Індивідуально оправляйтеся!

Учні збігають з трибуни, пустують, бавляться, дехто палить цигарки.

П т а ш и х а, Бідні діти!.. Тож гнав, щоб тебе самого гнало й не
переставало!..

Шурубалка. Даремно ви лаєтесь, громадянко... Коли ми йшли за
психологією й біогенетичним законом...

П т а ш и х а. Що ти мене вчиш!.. Що ти мене вчиш!.. Я сама сім год
співала на клиросі і знаю по-церковно-слов'янському...

Шурубалка. Чудна ви жінчина... Якби ви знали тези товариша
Соколянського, то, запевняю вас, не лаялися б отак... Дитячий
комуністичний рух і хроніка подій, що виникають на полі нашого життя,
хоча б і на кладовищі, виховання відповідних рефлексів — оце й єсть
Єдиний педагогічний процес, що утворює нову школу...

П т а ш и х а. Та ви на язык багаті... Не перебалакаєш... І дітей навчили языком крутити так, що памороки родителям забивають... А читати? А писати?.. А слухатися батька, матір і старших навчили? А молитов навчили?.. Га?..

Жінки. Так... Так... Еге ж... Правда...

П т а ш и х а (на дітей). Геть к сучій матері... додому!..

Шурубалка. Товаришко!.. Громадяно!...

Пташиха. Он подивися!.. Цигарки палять!.. (Кричить) . Ви що отам робите, вилупки?.. Га?..

Шурубалка. Громадяно!.. Ви реагуєте на мозкові оболонки моїх дітей...

14

Вбігає перша:

— Ідуть... Ідуть...

Рух.

Пташиха. Знайшли?

Перша. Що кричав, а що лаявся... Господи!.. Пташиха. Ну й що?
Перша. Тепер мовчить.

Шурубалка (плескає в долоні). Стройся!.. Піонери наперед!..

Барабан. Учні збігаються. Третя жінка хреститься. Невеличка пауза.

Входять Леп і Сторож. Леп. Так ти не знаєш, кого там поховано?
Сторож. Не скажу... Не за моєї пам'яті це було... Здається, Ху... Ну, ото, що ви сказали...

Вбігає Ямка. Шум мотора. Ямка (ледве не плачучи). Товаришу Лепе... Знайшли? Леп (трошки вагаючись, потім виразно). Знайшов!.. Ямка. Невже, голубчику? Де?..

Леп. Там... І знаєте, як знайшов? Дивлюсь — старий трухлявий хрест і напис олівцем: Хе-у, дві букви... Решту, мабуть, дощами змито...

Ямка. Слава богу... Я зараз до виконкому... Я ще приїду... (Біжить до автомобіля).

Леп. Товаришу Ямко!.. Заждіть!.. (До сторожа). Гляди мені, щоб хто хреста не вкрав... Сьогодні пришлю робочих... (Біжить). Та позривай кавуни... Товаришу Ямко!.. Ось і я з вами...

Ш у р у б а л к а (гониться за Непом). Товариш... Будь ласка, скажіть... коли і що...

Діти й собі зриваються і біжать.

Ванько!.. Виконкомський автомобіль приїхав...

Пташиха. Знайшли!.. Зараз викопуватимуть тіло... Палазю... Сестро моя... Біжи скликай наших... Мерщій!.. А ти, Мартуню, ходімо... Подивимося, де... (Хапає сторожа). Покажи де...

Сторож. Та підждіть...

Пташиха. Зараз!.. Де благочестива могила!..

Ширма

ДІЯ ТРЕТЯ

Одслоняється ширма. Стінка виконкому. На трибуні нарада комісії в справі вшанування пам'яті Хурини. За голову — Божий.

1

Божий (дивиться на годинника). Товариші!.. Так не можна гаяти часу в балачках... Є пропозиція скінчити обговорення... Заперечень нема?

Голоси. Нема...

Божий. Подавайте пропозиції... Хто почне?

Кашляють.

Ну, давайте я! Президія виконкому обговорила справу з могилою вчителя Хулія Хурини і ухвалила: вважаючи на лінію партії до інтелігенції і здебільшого до старих спеців і беручи на увагу, що в особі вчителя Хулія Хурини маємо ми безперечно старого спеца, вшанувати пам'ять його вставанням.

Всі встають.

На всіх засіданнях, нарадах і зборах що відбудуться сьогодні... Оновити могилу вчителя Хулія Хурини й приг поручити Комгоспу вкупі з

Наросвітою скласти проекта невеличкого пам'ятника на могилу... Я думаю — постанову президії візьмим до відома?..

Голоси. До відома...

Голос. І керування...

Г о л о с. Це інформація, а не директива.., Просто до відома...

Представник фінвідділу. Товаришу Божий!.. А не заважить цей пам'ятник, хоч він і невеличкий буде, нашому бюджету?

Божий. Полушка грошей... Можна буде поміж населення зібрати... Крім того, це тільки проект... Тут головне— хай центр знає, що заходів вжито, що ми не проспали і цієї справи... Сосновський за фейлетон, а наш протокол уже в центрі... (Сміється).

Комісія сміється.

Божий. Ну, давайте ваші пропозиції...

Представник Наросвіти. Дозвольте?

Божий. Ану, Наросвіто!.. Що там у тебе?..

Представник Наросвіти. Ми обговорили, як найкраще вшанувати пам'ять Хулія Хурини по лінії Наросвіти...

Божий. Тільки покоротче...

Представник Наросвіти. Дуже бажано було б, щоб... ну... збудувати одну школу, принаймні одкрити хоч одиїн новий комплекс імені Хулія Хурини.

Божий. Все?

Представник Наросвіти. Як на згляд, то... все...

Божий. Щось збідніли ви й на фантазію... А проте і тут загнули.

Представник фінвідділу (сміється). Як би нам не довелося закрити якої школи...

Божий. Назвавши її іменем Хулія Хурини?.. Хо-хо-хо...

Комісія поштиво сміється.

Божий. Так не можна, товариші!.. Пропозиція нереальна!.. (Суворо й іронічно). Збудувати школу це принаймні не менш як 15 000 карбованців... І якби вони були, то ми б і без Наросвіти і без Хулія Хурини збудували... Я оце пригадав із Леніна. Як він писав в якомусь томі: "Ми бідні... Гроші, гроші і ще раз гроші"..; Читайте Леніна, товариші... Так не можна... Так не можна... Далі хто?..

Я м к а. У мене є конкретна пропозиція... Божий, Ага!.. Комгосп?.. Пропоную вписати у протокол: комгоспові оглянути всі кладовища, щоб знав, хто й де у його похований. Тож дохазяйнувалися... Два дні шукали могилу і насилу, насилу знайшли... Ямка. Товаришу Божий...

Божий. Анекдот!.. Перед мертвими сором!..Давай пропозицію! Тільки щоб без грошей...

Ямка. Назвати одну вулицю — ім'ям Хулія Хурини...

Божий (подумавши). Я гадаю, що це можна, товариші... Яку ж саме?..

Ямка. Ну... хоча б Поштову...

Божий (до секретаря). Пиши... Присвятити Поштовій вулиці ім'я Хулія Хурини...

Секретар. Товаришу Божий!.. Поштова вулиця в нас уже має революційну назву...

Божий. Яку?.. Коли?..

Секретар. Імені Фрідріха Енгельса... Затверджено в протоколі великої президії виконкому ще року 1921-го за № 5421...

Ямка. Я думаю, що можна буде... Все одно Фрідріха Енгельса громадянам нашим тяжко вимовити... І візники плутають... Везуть до маклера Енгельсона.

Божий. Ні!.. Не треба чіпати... Нехай Поштова вулиця так і залишається... Та хіба мало в нас вулиць!.. А Тюремна?.. Скобелівська, Крива...

Представник Наросвіти. Крива ж, здається, імені Плеханова...

Божий. Хіба?..

Секретар. У нас, здається, вже всі вулиці перейменовано... Тюремна — Рози Люксембург, Скобелівська — Степана Халтурина... Ось я принесу протоколи...

Б о ж и й. Не треба!.. Приспичило нам поперехрещувати вулиці так, що й про запас не зосталося. Боронь доле, хто вмере з вождів, хоч касуй постанови виконкому або будуй нову вулицю...

Ямка. Можна наш театр назвати...

Божий. Годі!.. Дотеатралились!.. Позачиняти їх треба... Не знаю, що там думають собі Луначарський і, здається, Шумський у нас... Позаводили опери, оперети, а наслідок — усякі Пташихи з претензіями... Хоч випрягайся з виконкому та сам женися на жертвах. Ні!.. Не вартий наш театр, щоб назвати його навіть ім'ям Хулія Хурини... (Дивиться на годинника). Пропоную завдяки відсутності часу перенести пропозиції на другий раз... Нема заперечень?..

Голоси. Нема...

Божий. Друге питання... Маніфестація до ^могили.,.

(До секретаря). Читай проекта..... : — .

Секретар (читає). Початок маніфестації о другій

ГОДИНІ ТОЧНО...

Божий (дивиться на годинника). Туди, к бісу!.. В^е на четверту пішло. Нема заперечень?

Голоси. Нема... —

С е к р е т а р. Маршрут... Б о ж и й. Не треба!.. Не заблудимо ,й так... С е к р е т а р. Список ораторів...

Божий. Прочитай!

Секретар. Кожному промовцеві не більш як десять хвилин... Вступне слово — товариш Божий... Слово від парткому, слово від виконкому, слово від, профбюро, сВід міліції, від робітників першого радянського млина, другого радянського, заоренованого, від КНС, від Наросвіти, від Союзу Робітос...

Божий. Підожди... Скільки всіх?

Секретар. Дванадцять...

Божий. Дванадцять по 10 хвилин,.. Скільки це виходить?.. Скоротить!
С е к р е т а р. А кого саме? Божий. Читай за чергою...

С е к р е т а р. Вступне слово... ...

Божий. Далі!

Секретар. Від парткому, від виконкому, від. профбюро... Божий. Так...
Далі!..

Секретар. Від міліції, від робітників першого радянського млина...

Божий. Об'єднати млини!

Голос. Товаришу Божий!.. Не можна! Такі чвари пішли після
об'єднаного промовця на Першого мая, що й досі... і.

Божий. Об'єднати, а то молотимуть до вечора... Далі!

Секретар. Від КНС.

Ямка. Пропоную скоротити...

Божий. От, товариші, чуєте? Ліквідаторські ухили чуєте? Відносини до
КНС бачите?.. А читали, що писав т. Петровський за КНС? Забули вже?..
Так не можна, товариші... Спочатку викреслимо КНС із списку промовців,
тоді із порядку денного і кінець кінцем із нашої політи-ки. Так, я питаю?
(Пауза). Далі!..

С е к р е т а р. Від Наросвіти!

Божий. Викреслити ,

Представник Наросвіти. Товаришу Божий!.. Дайте хоч раз Наросвіті сказати слово!.. Тепер загальнообов'язкове і взагалі... Хулій Хурина наш учитель...

Я м к а. А ви його знайшли, що просите слово?

Божий. Якби не я, то не знайти його вам довіку... Сором! Анекдоті Наросвіта не знає, хто такий був Хулій Хурина:.. Комгосп не знає, де його поховано.: Апарат, можна сказати!.. Ну, гаразд... Наросвіті п'ять хвилин...

Представник К С М. Я бачу, що, складаючи цього списку, автори просто або навмисно забули за КСМ. Товариші!.. Резолюції й постанови партії про що кажуть, як не за те, щоб .втягнути нашу молодь в роботу парт-радпрофорганів!

Голос. Яка ж тут робота на могилі?

Представник КСМ. Я дивуїрсь із цієї репліки... Кому— кому, а вам, товаришу, треба знати директиви пар: тії щодо ролі КСМ серед учителів. А що ми, товариші, зараз чуємо? Ми чуємо...

Божий. Так, товариші!.. На могилі вчителя Хулія Хурини і щоб без комсомолу — не годиться, тим більш, що поміж насугагалі розвивається дитячий рух... Так не можна, товариші! Впиши слово від КСМ...

Представник КСМ. І слово від ЮП... Товаришу Божий!.. П'ять хвилин пацанам... Вони вас люблять... і просили...

Божий. Заперечень нема?

Голоси. Нема.

Божий. Тільки глядіть, щоб ЮП не ляпнуло такого, як торік на жіночій конференції... Вилізло отаке заввишки і пищить: товариші жєнщци!.. Готуйте нам зміну... (Сміється).

Комісія сміється.

Божий. Більш скорочень не буде?

Голоси. Ні...

Божий. Ану, прочитай...

2

Входить М а ї с а (слухає). Секретар (читає). Вступне, від парткому, від виконкому, від профбюро, від міліції, КНС, робітників об'єднаних трьох млинів, від Наросвіти КСМ, ЮП, Союзу Робос...

Божий. Скільки?

Секретар. Один, два, три, чотири... Тринадцять! М а ї с а. За женвідділ знову забули?

Пауза.

Г о л о с. А справді, забули... М а ї с а. Як і завжди, жєнщци без слова... Божий. Треба приходить у призначений час! Почалася комісія о дванадцятій годині, а тепер...

М а ї с а. Ми без діла не сиділи... Ми, ось подивіться...

3

Входять жінки-делегатки з плакатами й вінками — написи: "Хурина вмер, але лишилися ще сотні, тисячі..." Члени комісії встають і дивляться на плакати.

Божий (до секретаря). Впиши слово від женвідділу! Ну, товариші... Так не можна працювати... Скоро чотири...

4

Вбігає Леп:

— Товаришу Божий!.. Чорна рука контрреволюції підвела голову...

Рух.

Божий. Що таке?

Л е п. На кладовищі повстання!

Рух.

Божий. Хто повстав? Коли?..

Леп. Міліціонер Серьожка... Просив, щоб ішли скоріш. Не вистачає сили.

Божий. Дайте автомобіль! (Біжить).

Рух.

М а ї с а. Товариші мужчини!.. Куди це ви? Не розходьтєся... Ми знаємо... Там одні баби повстали... Товариші!

Комісія розбігається. 5

Знов кладовище. Біля трибуни Пташиха й жінки. На трибуні делегатки жінвідділу, сторож із люлькою, міліціонер Серьожка. Вгорі напис: "Хулій Хурина — наша темнота і розумова вбогість — не світить йому свічок, не схиляйте червоних прапорів".

Міліціонер. Ой, гляди, Пташихо!.. Увірветься терпець у Совецької власті...

Сторож (регочеться). Ти кресни кожну, Серьожко!.. Це ж баба зібралася...

П е р ш а. А ви вже, діду, третю загнали на той світ?

Сторож. Та я такий, що й тебе ще загоню! Дарма,, що сивий.

Друга. Дарма, що сивий, а в голові ще й не орано...

Жінки. Оце так!.. Правда!.. Вже таке, що каятися час, а воно глузує.

Сторож. Не топчіть кавунів!.. Чуєте?

Делегатка. Товаришки жєнщини!..

Пташиха. Мовчи!.. Свого закопала, а святого викопуєш?

Перша. Позаписувались шейми та й розкопують тепер усіх святих.

Друга. Еге ж... Риють увесь світ.

Делегатка. Товаришки жінчини!... Женвідділ для вас усіх...

Жінки. Мовчи, мовчи! Не слухайте, сестриці! Подався ним!..

Делегатка. Щоб не шити, щоб не прясти на чоловіків...

Пташиха. Годі!.. То хоч на одного пряла, а тепер для десятих?

Третя. У новий шлюб пішла? І ч яка знесилена стала...

Сторож (регочеться). Ану, хто кого? Ану, чи совєць-кі чи церковні?

Друга. Зазнали волі!.. Годі!..

Пташиха. Женвідділ? Знаємо!.. Як був церковний шлюб, то був і чоловік мені люб, а як пішла реєстрація,, то знайду із двадцять я... Оце усе їхнє повчення.

Сторож (регочеться). Церковні забивають! Ану, со-вєцькі!

Міліціонер (наміряючись кулаком). Гражданка Пташиха!.. У мене совєцьке правило — сто разів сказав,, а на сто перший загилу — аж за Антантою гавкнеш...

Жінки. Ану, загили!.. Спробуй лише...

Пташиха. Бий!.. Та я за благочестиве тіло на хресті розіпнуся...

Жінки наступають. Гамір.

Сторож. Бий, Серьожко!.. Саме час!.. Лупи по заду — не одвічатимеш...

Входить Божий.

Божий (поважно, суворо). Що тут таке? Що за кагал зібрався?

Жінки спиняються.

Серьожка. Товаришу Божий!.. З самого ранку повстали... Ніяк не роздавиш...

Делегатка. Товаришу Божий...

Божий. Цитьте!.. (До Птаишхи). Ну кажи, чого ти хочеш? Яка така справа, що кричиш на весь еСеРеСеР?

П т а ш и х а. Як собі хочете, товаришу виконком, а викопувати вчителеве тіло благочестиве не дозволимо...

Б о ж и й. То хто ж викопує? У кого ж тут лопати? Лопати, я питаю, в кого?

Жінки ніяково оглядаються. Тиша.

В голові у вас, громадянки, мабуть, жуки гудуть... Перш за все, коли б Радянській владі треба було викопати, то все одно викопали б... спираючись на пролетаріат і незаможне селянство... А друге — ніхто не мислив викопувати вчителя. Ми тільки чествуємо його та й та лише сьогодні.. А завтра він лежатиме, як і лежав, а ми рушимо далі шляхом до соціалізму...

П т а ш и х а. То чого ж нам за це не сказали? Та ми б і слова не мовили проти чествування...

Б о ж и й. До лікнепу вам треба, товаришки... До жен-відділу... (До делегаток). Кепсько працює наш женвід-діл... Так не можна працювати, товариші... А якби справді довелося викопувати? Я на бюро парткому отак і скажу...

7

Входить процесія жінок-делегаток. Маїса веде перед. Близько лунають співи: "За власть Советов" і "Вечор я стояла у ворот". Поміж жінками кілька чоловіків, Л е п і Ямка.

Божий (до Ямки). А де ж члени виконкому, профбюро, парткому? Ямка. Скоро прийдуть.

Л е п. Вони ще збираються... Хтось провокацію сточив, що на кладовищі повстання.

Божий. Злякалися!.. А якби справді повстання зчинилося? А як доведеться на польську буржуазію йти, або

288

на Керзонів, і тоді позаду будуть? Так не можна... (Дивиться на годинника). Ну, я задніх не ждатиму... Хай не лякаються... (Гучно). Товариші!..

Процесія розташовується, із купки делегаток виносять вінки і кладуть на могилу.

Жінки. Чествують!.. Чествують!.. Ій-бо, чествують...

Пташиха (голосно). Що ж, сестриці! Нумо й ми че-ствувати!.. Вони по-своєму, а ми по-своєму... Світіть свічки!..

Жінки світять свічки.

Божий. Товариші!.. Тихо!..

Стає тихо.

Товариші!.. Саме тоді, як західна, так звана європейська, цивілізація й буржуазія в особі польської шляхти і румунських бояр нагнічує українську інтелігенцію, а пролетаріат та селянство й подавно, саме тоді, як навіть у нас на Вкраїні, у дрібноміщанській Одесі, де море не може вимити гнилої ідеології, відбувається процес Юде-лисів і лікаря Гешеліна, наш виконком не тільки не нагнічує української і взагалі інтелігенції, а навпаки... як бачите, наш виконком вийшов сьогодні наперед за всіх і шукає навіть мертвої інтелігенції, подаючи приклад, як треба ставитися до старих спеців і взагалі до культури. Одшукавши могилу колишнього героя і вчителя Хулія Хурини, ми прийшли вшанувати пам'ять його, сподіваючись...

П т а ш и х а. І ми теж!.. Товариші!.. Ви по-своєму, а ми по-своєму... і давайте хоч раз гуртом і помиримось...

Божий (побачивши свічки). Що у вас, темно в очах, що позапалювали свічки? Зараз погасить!..

Дехто з жінок гасять.

Ось, товариші, ось зразок, як ми звикли до темноти і як ще нам важко загасити свічки старого життя, щоб засвітити нарешті над могилою старого спеца не свічки, а ясні ліхтарі соціалізму...

8

Вбігає редактор газети, швидко підходить до Божого, щось пошепки каже. У Божого міниться обличчя.

Божий (хитнувшись). Що?.. Не може бути цього!..

Редактор пошепки каже.

Божий (до всіх). Розходьтєся, товариші!.. (Хитаючись, іде з трибуни і хилиться на хрест).

Рух і гомін.

Редактор. Товариші!.. (Тиша). Ми не раз писали в своїй газеті... Ми завжди писали й пишемо, що Радянська влада, поборовши буржуазію і здобувши великих успіхів на полі будування нового життя, ніколи не криється і не ховає своїх помилок...

Божий (рвучко йде на трибуну). Слова не даю!.. Товариші!.. Радянська влада не помиляється — це раз... Помиляються поодинокі товариші, як оце зараз наш редактор— це два. Вшанування вчителя, взагалі учительства одкладається надалі і про це виконком сповістить у свій час — це три... Пропоную розійтись негайно...

Процесія розходиться.

Голоси. Ходімо обідати. Крутять нашим братом, а до пуття не доведуть... Доведуть... А за свічки влучно сказав... А що трапилося?

Ямка (до редактора). Що трапилося?

Редактор. Буду просити ЦК, хай посилають в Росію... К бісу оцю Україну, і газету, і мову...

Я м к а. Та що таке? Скажи...

Редактор. Якийсь ідіот з письменників написав роман "Хулію Хуреніто" і я його читав... читав... А два ідіоти приїхали і закрутили так, що вийшло... Ти сам бачиш, що вийшло... Сьогодні тих ідіотів арештовано... А кінець ти ж знаєш... Кінець у ЦК... Ой, Україно, щоб тебе!..

Я м к а. То чим же винна тут невістка?

Редактор. Яка невістка?

Ямка. Україна! Мова... Мовчати треба...

Редактор. Пізно!.. Я шкварнув таку передову в газеті... (Сідає, похиливши голову).

Ямка. Ідіот ти!.. (Сідає, звисивши голову).

Божий (безтямно). На фронтах був... Бандити ловили... А якесь Хуліло угробило... Вперше за всю революцію хитнувся... Ні!.. Напишу до ЦК, напишу... (Йде просто на глядачів). Продразв'юрстки 100 процентів — не знімали з посади? Бандитів 100 процентів — не знімали? На польському фронті — не знімали? Невже тепер, товариші з ЦК... Невже за Хулілу скинете мене?

Ширма